

วิถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน บ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

อังศนา เสมอศรี¹ จิตรกร โพธิ์งาม²

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

การศึกษาวถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน บ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานีจังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนเลี้ยงไก่ชนและศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ชนบ้านดงแสนสุข โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการ สังเกต และสนทนากลุ่มย่อย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า วิธีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน ดงแสนสุขเริ่มต้นจากปราชญ์ชาวบ้านคือตาทวด ของนายบุญมาสายเบาะ และได้สืบทอดความรู้

โดยใช้เวลาว่างจากการทำน่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน การก่อเกิดภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนซึ่งเกิดจากวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปพร้อมจนเกิดทักษะและความชำนาญเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมดทำให้ชาวบ้านสนใจที่จะประกอบเลี้ยงไก่ชนเพื่อเป็นอาชีพเสริม ทำให้ชาวบ้านดงแสนสุข ไม่อพยพไปขายแรงงานในต่างจังหวัด อีกทั้งยังเป็นสิ่งทำให้ชาวบ้านดงแสนสุขเกิดความภาคภูมิใจพฤติกรรมการเรียนรู้ในการเลี้ยงไก่ชน เกิดจากการชอบและอยากที่จะรู้วิธีการในการเลี้ยงไก่ชนตามภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเพื่อเพาะพันธุ์ขาย มีรายได้เข้ามาในครอบครัวจนสามารถสร้างชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเรียนรู้ภูมิปัญญาจากรุ่นต่อรุ่น โดยมีตาทวดและลูกหลานที่สืบทอดเป็นต้นแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการเลี้ยงไก่ชนและวิถีชีวิตของคนและไก่ชนมีความผูกพันกันโดยเลี้ยงไก่เสมือนเป็นสัตว์เลี้ยงทั่วไป การศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยเป็นการซึมซับจากการที่ได้ลงมือปฏิบัติจริงเรียนรู้ใช้เวลาในการเรียนรู้ฝึกฝนประสบการณ์พอสมควรจึงสามารถแยกตัวมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ไก่ขายและเลี้ยงไก่ชนด้วยตัวเองการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านดงแสนสุข ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ (1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชนจะสอนลูกหลานทั้งชายและหญิงจากสิ่งง่าย ๆ ก่อน โดยการให้สัมผัสในช่วงปิดเทอมเพื่อซึมซับวัฒนธรรมของท้องถิ่น

เรียนรู้รากเหง้าของตนเองเมื่อมีความชำนาญแล้ว ก็จะปล่อยให้ดูแลจัดการกันเอง โดยไม่ต้องมีผู้ใหญ่คอยแนะนำ (2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ จะใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าจากผู้มีประสบการณ์ตรง เช่นในแต่ละวันจะต้องดูแลไก่ชนอย่างไรบ้าง พร้อมกับสอนให้ชาวบ้านเรียนรู้สรรพคุณของสมุนไพรในการรักษาไก่ชนที่ป่วยหรือบาดเจ็บจากการเข้าสังเวียน หรือการเตรียมความพร้อมที่จะนำไปชนด้วย ทำให้แทบจะทุกหลังคาเรือนเริ่มมีอาชีพเสริมหลังจากการทำนาคือ การเลี้ยงไก่ชน

คำสำคัญ : ไก่ชน; ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน; บ้านดงแสนสุข

A way of Life of the Fighting Rooster Owners and Transmission of a Local Wisdom at Ban Donsaensuk of RaiNoi in Mueang District, Ubon Ratchathani Province

Angsana Samersri¹ Jittrakorn Po-ngam²

¹M.A. candidate in Social Science for Development,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

²Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

ABSTRACT

The research aimed to study the way of life of the fighting rooster owners and the transmission of a local wisdom at Ban Dongsasuk. Data were gathered by an interview, observation, and a group discussion. The research findings were as follows; The way of life at Ban Dongsasuk began with a local scholar who was a great grandfather of BoonmaSaisano. A local wisdom in raising the fighting cocks was transmitted from generation to generation. As a result, the majority of the village residents had learned the practice. They had earned an extra income by raising the fighting cocks. The residents who were engaged in raising the fighting cocks were able to differentiate the types of roosters. A local wisdom was transmitted in two ways : (1) the young were first taught from a simple step, they were allowed to observe and learn from the first hand experience about the types of the fighting roosters; (2) the adults were taught by a direct experience, for example they were to learn how to take care of their roosters and what herbs were good to the sick or injured roosters.

Keywords : Fighting Rooster; Local Wisdom; Ban Donsaensuk

บทนำ

มนุษย์รู้จักการเลี้ยงสัตว์มาตั้งแต่ยุคหินใหม่ (Neolithic Age) ประมาณ 10,000 ปี ก่อนคริสตศักราช ถึงประมาณ 5,000 ก่อนคริสตศักราช ซึ่งในยุคนี้มีมนุษย์ล่าสัตว์ทุกชนิดมาเป็นอาหาร นับแต่สัตว์ที่ล่าหรือจับได้ง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือพิเศษ จนกระทั่งคิดเครื่องมือจับสัตว์ที่มีขนาดใหญ่และล่าได้ยากขึ้น จนสามารถล่าและจับสัตว์มาเป็นอาหารได้มากขึ้น เมื่อเหลือจากการบริโภคก็กักขังสัตว์ไว้ใช้เป็นอาหารในวันต่อไป จนสัตว์ผสมพันธุ์ขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนขึ้น เมื่อสัตว์อยู่กับมนุษย์นาน ๆ ก็เกิดความคุ้นเคยทำให้สัตว์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากความดุร้าย มาซึ่งลงนอกจากการล่าสัตว์มาเป็นอาหารแล้วมนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะนำสัตว์มาเป็นสัตว์เลี้ยง และทำการฝึกให้เชื่อ เพื่อใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ใช้นมสัตว์เพื่อบริโภค เอากระดูกมาทำเครื่องมือ เอาหนังมาใช้ประโยชน์ในการทำเครื่องนุ่งห่มหรือทำเป็นกระโจม ใช้แรงงาน ใช้เป็นพาหนะ นอกจากนี้ยังเลี้ยงไว้คอยคุ้มกันภัยหรือเป็นเพื่อน

มนุษย์เริ่มมีการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของสัตว์ หลังจากได้ผ่านการลองผิดลองถูก และสั่งสมประสบการณ์ในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสัตว์มาเป็นเวลาอันยาวนาน ทำให้สังเกตเห็นถึงพฤติกรรมของสัตว์แต่ละชนิด ว่ามีพฤติกรรมและสัณฐานวิทยาอย่างไร และมีวิวัฒนาการในการเลี้ยงสัตว์มาโดยตลอดมาจากสมัยโบราณ จนถึงปัจจุบันการมนุษย์ได้รับประโยชน์จากการเลี้ยงสัตว์ 4 ประการคือ 1. ประโยชน์ของการเลี้ยงสัตว์ต่อเศรษฐกิจของประเทศสัตว์เลี้ยงจำพวกโคกระบือ สุกร ไก่และเป็ด ล้วนมีบทบาทต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นสินค้าจำหน่ายเพื่อการบริโภค เนื้อ นม ไข่ โดยตรงแล้ว ยังมีผลพลอยได้หลายชนิดทำเป็นเครื่องอุปโภคและเครื่องใช้ได้หลาย ๆ ประเภท 2. ประโยชน์ของการเลี้ยงสัตว์ด้านเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้านอื่น ๆ หลายด้าน ซึ่งล้วน แต่มีความสัมพันธ์ทั้งสิ้น เช่นการใช้แรงงานสัตว์การเลี้ยงสัตว์ช่วยลดต้นทุนการผลิตทางด้านเกษตรอื่น ๆ เช่น การเลี้ยงปลาควบคู่กับการเลี้ยงสุกร โดยใช้มูลสุกรเป็นอาหารของปลา เป็นต้น 3. ประโยชน์ของการเลี้ยงสัตว์ด้านสังคมเป็นการเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อนช่วยสร้างความเพลิดเพลิน ทำให้ผู้สูงอายุที่มักจะถูกปล่อยทิ้งให้อยู่บ้านตามลำพัง หรือลูกหลานอาจแยกครอบครัว ออกเรือนไป ทำให้ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อิดโรยซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะซึมเศร้าได้ สัตว์เลี้ยงก็จะช่วยแก้ปัญหาจากการอยู่เพียงลำพังได้เป็นอย่างดี ช่วยลดปัญหาด้านจิตใจ ห่อเหี่ยวได้ 4. ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ของการเลี้ยงสัตว์นอกจากประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว การเลี้ยงสัตว์ยังมีประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น การผลิตพลังงานจากมูลสัตว์ เช่น

การผลิตแก๊สชีวภาพ (bio – gas) การทำวัคซีนป้องกันโรคของสัตว์และของคน (ประโยชน์และความสำคัญของการเลี้ยงสัตว์, 2558)

สถานการณ์ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอย่างรวดเร็วทำให้ โลกแห่งการค้ามีการแข่งขันสูงขึ้น ทำให้การประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์พัฒนาไปสู่รูปแบบฟาร์มปศุสัตว์ เพื่อผลิตให้เพียงพอกับความต้องการของตลาด เช่น ฟาร์มสุกร ฟาร์มโคนม ฯลฯ วิถีชีวิตเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีกึ่งอุตสาหกรรมแบบก้าวกระโดดการบริโภคตามกระแสนิยมมากกว่าการอนุรักษ์นิยมลักษณะครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกหลายคนมาเป็นครอบครัวเดี่ยว จากสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง ทำให้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป การทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวลดน้อยลง มีสถาบันอื่นเข้ามาทำหน้าที่เหล่านี้แทน เช่นสถานรับเลี้ยงเด็ก โรงเรียน เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปจากเดิมจึงทำให้มีผลต่อสภาพจิตใจของคน เกิดความเหงา ความเครียดขึ้นมาได้ สิ่งหนึ่งที่จะเข้ามาทดแทนและดูแลจิตใจได้ดีที่สุดก็น่าจะเป็นสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสุนัข แมว ปลา

พีท เวตเตอร์ เบิร์น สัตวแพทย์ชาวไอร์แลนด์ผู้มีชื่อเสียงลงไว้ในหนังสือพิมพ์ไอริช อินดิเพนเด้นท์ซึ่งพรรณนา ถึงพลังแห่งการเยียวยารักษาของแมวและสุนัข โดยกล่าวว่า สัตว์เลี้ยงมีคุณสมบัติช่วยต่อสุขภาพคนเราอย่างยิ่งจนน่าที่จะจัดไว้สำหรับหมอเข็นใบสั่งแก่คนไข้ เนื่องจากพบหลักฐานว่าทั้งแมวและสุนัขให้ผลดีกว่ายาหลาย ๆ ชนิดที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ สัตว์เลี้ยงมีบทบาทในอันที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของคนเราด้านสุขภาพในทุก ๆ วยให้ดีขึ้นทั้งทางร่างกาย และจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้สูงวัย การเลี้ยงสัตว์สามารถปรับปรุงสุขภาพของคนเราให้ดีขึ้นได้ และเป็นตัวกระตุ้นทางสังคม โดยช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตของเราให้ไปปฏิบัติติดต่อกับบุคคลอื่น และมีงานวิจัยพบว่าเด็ก ๆ ที่เติบโตมาพร้อมกับการมีสัตว์เลี้ยงด้วยจะมีความเชื่อมั่น และปรับตัวทางสังคมได้ดีกว่าเด็กที่เติบโตมาโดยปราศจากการมีสัตว์เลี้ยงเป็นเพื่อน นอกจากนี้ สัตว์เลี้ยงยังช่วยให้ผู้สูงอายุมีอาการแจ่มใสเบิกบาน ช่วยปรับสภาวะจิตใจให้คลายความเหงาได้ (พงษ์เผ่า หอสถิติธรรม, 2557)

จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงมีผลต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ อารมณ์ กับทุกเพศทุกวัย การได้ใกล้ชิดสัตว์เลี้ยง ได้ดูแลให้อาหาร เมื่อยามเจ็บป่วยก็พาไปรักษาพยาบาล แม้ว่าสัตว์เลี้ยงจะเป็นเพียงสัตว์ที่มีความสามารถไม่เท่าเทียมมนุษย์ แต่สัตว์ก็เป็นที่พักของมนุษย์ได้ ทำให้คนเราคลายความเหงา คลายความรู้สึกว่าตนไร้ค่า เพราะสัตว์เลี้ยงก็รักผู้เลี้ยงเป็น รู้จักร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเจ้าของได้ทำให้เกิดความรักความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยง

ไก่ชน มีประวัติเล่าขานกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช (356 – 323 ปีก่อนคริสตกาล) ซึ่งเป็นจอมจักรพรรดิของกรีก ได้กรีธาทัพแคว้นอิทธิพลขยายอาณาจักรเข้ามายังประเทศอินเดีย มีเรื่องเล่ากันว่าแม่ทัพนายกองได้เห็น การชนไก่ ที่อินเดีย จึงได้นำ ไก่ชนไปขยายพันธุ์ ณ เมือง อเล็กซานเดรีย ซึ่งอยู่ริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน หลังจากนั้นได้นำไก่ที่ขยายพันธุ์ได้ไปฝึกให้สู้ขิงการต่อสู้แบบโรมัน เพื่อนำไปต่อสู้ในสนามโคลีเซียม เมื่ออังกฤษปกครองอินเดียได้นำ ไก่ชน จากอินเดียเข้าไปเผยแพร่ในอังกฤษ โดยยอมรับว่า กีฬาไก่ชนเป็นเกมกีฬาที่ควรได้รับความนิยมจากบุคคลชั้นสูงเช่นเดียวกับการแข่งม้าและฟันดาบ นอกจากนี้ กีฬาชนไก่ ยังได้เผยแพร่เข้าไปในประเทศสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

ในอดีตพันธุ์ไก่ชน ไทยเป็น มรดกของไทย มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีหลายสายพันธุ์ด้วยกัน แต่ที่สำคัญที่สุดคือพันธุ์ ประดู่หางดำและเหลืองหางขาว ในสมัยกรุงสุโขทัยไก่ชนประดู่หางดำพันธุ์ แสมดำได้ชื่อว่าไก่พ่อบุญ เนื่องจากว่าเป็นไก่ที่พ่อบุญรามคำแหงมหาราชทรงโปรด สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำไก่เหลืองหางขาวจากบ้านกร่าง เมืองพิษณุโลก ไปชนชนะไก่ของพระมหาอุปราชที่กรุงหงสาวดี ไก่พันธุ์นี้เป็นที่นิยมเลี้ยงกัน ตามซุ้มที่เลี้ยง ไก่ชน มักจะมี ไก่ชนเหลืองหางขาวเลี้ยงไว้เพื่อเป็นไก่นำโชค และนิยมเรียกชื่อว่า ไก่เจ้าเลี้ยงเนื่องจากประเทศไทยอยู่ใกล้กับอินเดีย จึงทำให้ไทยได้รับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา ตลอดจนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ มาจากอินเดียหลายอย่าง อาจจะเป็นไปได้ที่ไทยได้นำ ไก่ชน จากอินเดียมาเพาะเลี้ยง และคง จะมีการนำไก่ชนเข้ามาก่อนที่อังกฤษจะนำไก่ชน ไปจากอินเดีย ทั้งนี้เนื่องจากว่า สมเด็จพระนเรศวรฯ ได้ทรงใช้ไก่ชนดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองมาก่อนที่อินเดียจะเสียเอกราชให้แก่อังกฤษเสียอีก แต่อย่างไรก็ตามอาจจะเป็นไปได้ที่ไก่ชน ของไทยมีมานานก่อนแล้ว แต่ไก่ชนพันธุ์อินเดีย คงจะเข้ามาในประเทศไทยพร้อม ๆ กับศาสนาพราหมณ์และวัฒนธรรมอื่น ๆ การต่อไก่ ชนไก่ และการฝึกไก่ มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีการละเล่น เพลงปรบไก่ และการชนไก่ในฤดูที่ว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรมเรื่อยมา จนกระทั่งมาถึง ยุคสมัยเชื้อผู้นำชาติพันธุ์ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ที่ส่งเสริมการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ได้นำไก่พันธุ์เล็กฮอร์น พันธุ์ออสตราลอฟ และพันธุ์โรดไอส์แลนด์เรด มาทำการผสมพันธุ์กับไก่ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงกันอยู่จนกลายเป็นไก่พันธุ์ต่าง ทั้งยังประกาศให้เล็กเลี้ยง ไก่ชน อีกด้วย

ข้อมูลจากตำราทั้งเก่าและใหม่ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการซักถามพูดคุยกับคนเฒ่าคนแก่ และคนที่ชอบเลี้ยง ไก่ชน ทำให้เราสรุปได้ว่า ไก่ชนกับไก่บ้านหรือไก่พื้นบ้านก็คือไก่ประเภท

เดียวกัน จนอาจพูดเป็นภาษาชาวบ้านได้ว่า “ไก่อชนก็คือไก่อบ้านดี ๆ นี่เอง หรือไก่อชนกับไก่อบ้านก็คือไก่ออันเดียวกันนั่นแล” เพียงแต่ว่าไก่อที่จะนำไปชนกันนั้นเป็นไก่อที่เก่ง ผ่านการคัดเลือกผ่านการฝึกฝนหรือเก็บเนื้อเก็บตัวมาแล้ว ไก่อที่นำไปชนจึงเก่งผิดจากไก่อบ้านตัวอื่น ๆ และจากไก่อตัวเมียตัวผู้ที่เก่ง ๆ นี่เองชาวบ้านมักจะเลี้ยงไว้เป็นพ่อแม่พันธุ์ ลูกหลานไก่อที่เกิดมาก็มักจะเก่งเหมือนพ่อแม่ไก่อ ชาวบ้านก็เลยเรียกไก่อพื้นบ้านเหล่านี้ว่า “พันธุ์ไก่อชน” ด้วยเหตุนี้แหละจึงทำให้พวกเราซึ่งเกิดทีหลังรู้สึกสับสนระหว่างคำว่า “ไก่อพื้นบ้านกับไก่อชน”

จากการค้นคว้าพบว่า ไก่อพื้นบ้านหรือไก่อชนพัฒนาสายพันธุ์มาจากไก่อป่า (ไก่อป่าทั่วไป, ไก่อป่าตุ้มหูขาว, ไก่อป่าตุ้มหูแดง, ไก่อป่าตุ้มหูเหลือง และอาจจะมีอีกหลายชนิด) โดยธรรมชาติแล้วไก่อป่าจะมีนิสัยหวงถิ่นหรือพื้นที่อันเป็นเขตแดนของตน โดยเฉพาะไก่อป่าตุ้มหูแดงนั้นหลายตำราบอกว่าจะหวงถิ่นมากเป็นพิเศษ มักจะขับไล่ไก่อตัวอื่นที่ลุกล้ำอาณาเขตเสมอ ต่อมาเมื่อคนยุคโบราณเห็นถึงข้อดีความเก่งความเป็นนักต่อสู้ เลยจับไก่อป่ามาเลี้ยงและในยามว่างงานก็นำไก่อมาตีกัน (ซึ่งต่อมาเรียกว่า “การชนไก่อ”) ไก่อตัวไหนดีตัวไหนเก่งชาวบ้านก็เก็บไว้ทำพ่อแม่พันธุ์และพัฒนาสายพันธุ์มาเรื่อย ๆ จนลูกหลานไก่อป่าคุ้นเคยกับผู้คน จากไก่อป่ากลายเป็นไก่อบ้านหรือไก่อพื้นบ้าน เหล่ากอหรือเผ่าพันธุ์ไหนเก่งก็เรียกว่า “พันธุ์ไก่อชน” การชนไก่อถือว่าเป็นการละเล่นขณะพักผ่อนยามว่างงาน เป็นเกมกีฬาอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษสืบมาจนถึงทุกวันนี้

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางที่สามารถเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นได้ก่อนพื้นที่อื่น ๆ ของ ประเทศไทยเพราะตั้งอยู่ทางตะวันออกสุดของประเทศ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของเส้นเวลาหลักของประเทศที่เส้นแวง 105 องศาตะวันออกและมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ มีวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมที่ตกทอดรุ่นสู่รุ่นมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อยุครอมนโบราณที่ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทยถิ่นอีสานปัจจุบันเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าสนใจอุบลราชธานียังอุดมไปด้วย ทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ทั้งป่าไม้ สัตว์ป่าพืชพรรณนานาชนิด แหล่งน้ำขนาดใหญ่ย่อยหลายแห่ง และภูมิทัศน์ที่งดงาม แปลกตาโดดเด่น

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นป่าไม้โปร่งและทุ่งกว้าง มีพื้นที่กว้างขวางขนาดใหญ่ จึงเหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ ทางจังหวัดจึงพยายามส่งเสริมให้แก่เกษตรกรเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ เป็ด ไก่อ ซึ่งมีการเลี้ยงกัน อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะโคและกระบือพันธุ์พื้นเมือง โดยโคมีการเลี้ยงมากที่อำเภอเมืองส่วนกระบือเลี้ยงมากในอำเภอดงขุดม การเลี้ยงไก่อ โดยเฉพาะไก่อชนมีมากที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี การเลี้ยงไม่ค่อยใช้หลักวิชาการมากแต่เป็น การเลี้ยงโดยสืบทอดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ จังหวัดอุบลราชธานี

มีการเลี้ยงไก่ชน แทบทุกพื้นที่ในอำเภอตำบล หมู่บ้าน และมีหมู่บ้านที่เลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพเสริม แทบทุกหลังคาเรือน คือ บ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานีเป็นหมู่บ้านที่รักษา ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน มากกว่า 40 ปี เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตามหัวไร่ปลายนา และประชาชนมีการซื้อขายที่ดินในบริเวณหมู่บ้านจึงมีผู้มาซื้อและสร้างที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ในหมู่ที่ 15 วิถีชีวิตของชาวบ้านดงแสนสุขในสมัยก่อน เป็นวิถีชีวิตของชาวชนบทภาคอีสานทั่วไป ความเจริญยังไม่เข้ามาไม่ถึงหมู่บ้าน การทำนาของชาวบ้านดงแสนสุข จะปลูกข้าวเหนียวเป็นอาชีพหลัก ส่วนมากจะปลูกไว้เพื่อกินเหลือไว้ขาย เสรีจากหน้างานก็ใช้เวลาว่างในการเลี้ยงไก่ชน มีผู้เลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพหลัก และเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไร่น้อย ได้เลี้ยงไก่ชนมาก่อนที่จะมีการอพยพตั้งถิ่นฐาน และได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการเลี้ยงไก่ชนให้กับลูกหลาน จนซึมซับถึงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนกับไก่ชน จนไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตของคนประกอบเป็นอาชีพหลัก และอาชีพเสริมได้จนมาถึงปัจจุบันนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนเลี้ยงไก่ชน บ้านดงแสนสุข หมู่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานีจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ชน บ้านดงแสนสุข หมู่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชน
 - ศึกษาการดำเนินชีวิตของผู้เลี้ยงไก่ชน
 - ขอบเขตพื้นที่การศึกษา
2. ขอบเขตด้านประชากร
 - กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านอื่น ๆ
 - ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน
3. ขอบเขตด้านเวลาห้วงระยะเวลาดำเนินการวิจัย เดือนเมษายน – กันยายน 2558

ผู้ให้ข้อมูล

การศึกษารั้งนี้มุ่งศึกษาการใช้ชีวิตร่วมกันของคนกับไก่ชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผู้เลี้ยงไก่ชนและผู้เกี่ยวข้องกับผู้เลี้ยงไก่ชนในหมู่บ้านดงแสนสุข ตำบลไรร้อย ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ที่สามารถเล่าเรื่องราวของชุมชนในอดีตได้ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คนในหมู่บ้านที่เลี้ยงไก่ชน นักวิชาการปศุสัตว์ รวมจำนวน 10 คน

วิธีการศึกษา

1. ภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์สังเกตโดยเริ่มจากลงพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย สังเกตดูว่ามี ครัวเรือนใดที่เลี้ยงไก่ชนจากนั้นก็ทำการสุ่มครัวเรือนที่กำลังดูแลไก่ชนในช่วงกิจกรรมประจำวัน และเข้าไปครัวเรือนเป้าหมาย แจงวัตถุประสงค์ในการลงพื้นที่และสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูล และทำการสังเกตและตั้งคำถามกับผู้เลี้ยงไก่ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้เลี้ยง กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งหมดนี้จะเป็นกลุ่มที่ให้ข้อมูล สำคัญในการวิจัย เพราะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของการเลี้ยงไก่ชนในหมู่บ้าน ดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไรร้อยอำเภอเมืองอุบลราชธานีจังหวัดอุบลราชธานี

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
2. จำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ขอบเขต กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย
3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยและนำเสนอ ผลการศึกษาวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่ชนซึ่งมีวิถีชีวิตและการถ่ายทอดภูมิปัญญา ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนของแต่ละคนมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันไปดังนั้น จึงสรุปผลการศึกษา ในแต่ละด้านดังนี้

1. วิถีชีวิตของคนเลี้ยงไก่ชน

ประเด็นที่น่าสนใจซึ่งผู้ศึกษาค้นพบวิถีชีวิตของผู้เลี้ยงไก่ชน คือ ทุกวัน เวลาประมาณ 7 โมงเช้า จะเปิดชุกไก่ ให้ไก่ตากแดดแสงแดดอ่อน ๆ ให้ไก่ออกกำลังกาย ให้อาหารไก่ เป็นข้าวเปลือก ยาบารุง จากนั้นก็อาบน้ำให้ไก่ทุกตัว ทุกวัน หนึ่งตัวใช้เวลาประมาณ 10 นาที สมุนไพรที่นำมาเป็นน้ำสำหรับอาบให้ไก่ผสมน้ำต้มตั้งไฟให้มีอุณหภูมิไม่สูงมากพออุ่น ๆ ใช้ผ้า ชุบน้ำสมุนไพรและลูบไปตามลำตัวของไก่พอให้ชุ่มหมาด ๆ จากนั้น เข้าไว้ในสุ่ม เติมน้ำใส่หม้อ ต้มสมุนไพรไปเรื่อย ๆ จากนั้นนำไก่ตามแดด และทำแบบนี้อีกครั้งในช่วงบ่าย 3 - 4 โมงและ นำไก่ตากแดดอ่อน ซึ่งแดดเริ่มลมตกแล้ว แต่ถ้าเป็นช่วงฤดูฝนจะอาบน้ำให้ไก่เพียงครั้งเดียว เช็ดพอหมาด ๆ

เมื่อนำไก่ตากแดดอ่อน ๆ ในตอนเช้าแล้ว ผู้เลี้ยงไก่จะต้อง ออกกำลังกายให้ไก่ โดยการนำท่อซีเมนต์ 2 ปลอกกระสอบปูพื้นวาง วางซ้อนกันเอากะสอบมาวางขอบท่อเพื่อป้องกันการบาดเจ็บของเท้าไก่ ที่ทำปลอกท่อซีเมนต์ขึ้นมาเพื่อให้ไก่ได้ฝึกบินเป็นการออกกำลังกายปีก ประมาณ 50 ครั้งต่อวันของการบินเพื่อจากน้อยครั้งไปจนถึงมาก ไม่เกิน 50 ครั้งของการบิน โดยจะเริ่มฝึกเมื่อไก่มีอายุ 8 เดือน - 10 เดือนเป็นต้นไป ขึ้นอยู่กับความอดทนสมบูรณ์ของไก่ด้วย ส่วนอาหารให้ไก่ เช่น ข้าวเปลือกน้ำ ยาบำรุงพื้นบ้าน มีบอระเพ็ด เอาหมักใส่แป้ง ให้ร่างกายแข็งแรงขับถ่ายดีจากนั้นนำเข้รำ ให้ไก่ได้พักผ่อนตอนเย็นนำอาหารให้อีกรอบ ช่วงเวลาไก่อน นำมุ้งมาคลุมสุ่มไก่ไว้เพื่อกันยุงกันแมลงถ้าไม่เช่นนั้นก็จะกัดหรือต่อยทำให้ไก่ได้รับอันตราย บางทีอาจถึงขั้นตายได้ ถ้าเป็นไก่ที่มีราคาแพง เจ้าของไก่จะนำออกในพื้นที่สะดวกสบาย ติดแอร์ ปูพรม และเจ้าของไกก็นอนเฝ้าด้วยกัน สาเหตุที่ทำเช่นนั้น เพราะต้องการให้ไก่ได้มีอารมณ์ไม่หงุดหงิด แต่มีข้อเสียคือว่าไม่สามารถที่จะใช้ชีวิตตามธรรมชาติของไก่ได้ เนื่องจากเกิดความเคยชิน สะดวกสบาย ทำให้ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติตามสัญชาตญาณของตนเองไม่ได้ ไม่เหมือนไก่เลี้ยงธรรมดา หากเป็นฟาร์มไก่ไข่อีกจะทำให้มีการเปิดเพลงให้ฟังคลายเครียด เพื่อให้ไก่ออกไข่ได้คา ผู้เลี้ยงจะต้องสังเกตอาการไก่ หากไก่ป่วย หากไก่มีอาการชันผืดปกติ เช่น ชันไม่ออกอาจจะเจ็บคอมิเสมหะให้นำขนไก่มาปั่นในลำคอไก่ล้วงเข้าไปหมุนให้เสมหะออกมาที่ติดคออยู่ ระยะเวลาในการปั่นขึ้นอยู่กับเสมหะของไก่มากหรือน้อยถ้าไม่มากก็ปั่นประมาณ 2-3 ครั้งหากไก่ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุก็จะปรึกษาปศุสัตว์เพื่อตรวจดูอาการและจัดยาพร้อมคำแนะนำ เคยมีช่วงปี 2551 เกิดโรคระบาดของไก่ปศุสัตว์แจ้งไม่ให้เคลื่อนย้ายสัตว์ปีกไปใช้ยาป้องกันโดยการฉีดวัคซีน และหยอด จะมีอาการท้องเสีย ดูจากขนของมันจะพอง และมูลจะเหลว สีขาวปนเปื้อนออกมา ส่วนไก่ที่ตายไม่ทราบสาเหตุ จะอนุমানว่าถูกสัตว์มีพิษต่อย เช่น แมลงป่องตะขาบหรือแมลงบางชนิด

จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของคนที่เลี้ยงไก่ชน จะใช้ชีวิตจากที่ตื่นนอน ไปจนถึงเวลาพลบค่ำ เลิกจากงาน โดยส่วนมากจะใช้เวลาในการดูแลไก่ ด้วยใจที่มีความรักความผูกพันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ซึมซับมาเป็นช่วงเวลาที่เนิ่นนานส่วนใหญ่ผู้เลี้ยงไก่จะมีอาชีพรับจ้างทั่วไป จะไม่มีงานประจำหรือเป็นมนุษย์เงินเดือน เนื่องจากต้องใช้เวลาให้กับไก่ชนของตัวเอง เสมือนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของผู้เลี้ยงไก่ชน และเป็นวิถีชีวิตของผู้เลี้ยงไก่ชนสืบต่อไป

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชน

ประเด็นที่น่าสนใจซึ่งผู้ศึกษาค้นพบ คือ จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านดงแสนสุข ซึ่งสามารถแบ่งไว้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชาวบ้านจะสอนลูกหลานจากสิ่งที่ย่ำ ๆ ก่อน โดยการให้สัมผัสในช่วงปิดเทอมเยาวชนทั้งชายและหญิงในหมู่บ้านเป็นการซึมซับวัฒนธรรมของท้องถิ่น เรียนรู้รากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เมื่อมีความชำนาญแล้ว ก็จะปล่อยให้ดูแลจัดการกันเอง โดยไม่ต้องมีผู้ใหญ่คอยแนะนำอะไร

2.2 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ของบ้านดงแสนสุข จะใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าและจากประสบการณ์ตรงของผู้มีประสบการณ์ เช่นการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการเลี้ยงไก่ชนว่าในแต่ละวันจะต้องดูแลไก่ชนอย่างไรบ้าง พร้อมกับสอนให้ชาวบ้านเรียนรู้สรรพคุณของสมุนไพรต่าง ๆ ที่จะมารักษาไก่ชนเมื่อเวลาไก่ป่วย หรือบาดเจ็บจากการนำไก่ชนเข้าสังเวียนหรือการเตรียมความพร้อมที่จะนำไปชนด้วย ทำให้ชาวบ้านดงแสนสุขแทบจะทุกหลังคาเรือนเริ่มมีอาชีพเสริมหลังจากการทำนา ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการจัดการดูแลเลี้ยงดูถ่ายทอดให้คนในบ้านดงแสนสุข ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาวีถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนบ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไรร้อยอำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานีมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ผู้เลี้ยงไก่ชนมีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม

จากผลการศึกษาพบว่าปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานคือ ปัญหาความแห้งแล้งและปัญหาการอพยพย้ายถิ่น เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่แห้งแล้งทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผลผลิตดีเท่าที่ควร จึงมีการอพยพย้ายจากถิ่นที่อยู่เดิมไปยังถิ่นใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ กว่าคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวส่วนใหญ่จึงอพยพเข้ามาหางานทำตามเมืองใหญ่คือ กรุงเทพมหานครรวมทั้งออกไปทำงานที่ต่างประเทศ โดยเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงานก่อสร้างชาวอีสานมีความหลากหลาย และมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น การดำเนินชีวิตของคนไทยในแต่ละภูมิภาคจะมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันลักษณะการดำเนินชีวิตในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปการปรับตัวให้เข้ากับการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพ ที่มีต่อคนในท้องถิ่น แต่ในส่วนของข้อมูลทั่วไปของผู้เลี้ยงไก่ชนมีวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้านดงแสนสุขเป็นไปตามวงจรการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมเหมือนในอดีต มีการประกอบอาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีทั้งการทำไร่ ทำนาในฤดูฝน ควบคู่กับ การจับสัตว์น้ำ

ในแหล่งน้ำสาธารณะและหาของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด การแปรรูปอาหารไม่ได้มีการอพยพแรงงานไปต่างถิ่น ทำให้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนบ้านดงแสนสุข ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ เป็นการต้องการพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด ราษฎรในหมู่บ้านจึงได้มีการเลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพเสริม กรอบกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดมาสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เป็นความผูกพันที่เกิดขึ้นกับผู้ที่เลี้ยงไก่ชนและยังคงอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป

2. การเลี้ยงไก่ชนสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

จากผลการศึกษาพบว่า การเลี้ยงไก่ชนเริ่มจากการที่ได้มีโอกาสเรียนรู้การเลี้ยงไก่ชนมาจากบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความสนใจ เป็นสิ่งที่พบเห็นทุกวันที่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติ และซึมซับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตรงนั้นเรื่อยมาจนปัจจุบัน การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2545 : 245) กล่าวถึง ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วย ตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ได้สัมผัสสืบทอดกันมากล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างร่วมสมัยการสืบทอดมา อาชีพหลัก คำขาย อาชีพเสริม เพาะพันธุ์ไก่ชนขาย สาเหตุที่ทำให้สนใจการเลี้ยงไก่ชนเนื่องจาก ได้รับภูมิปัญญาถ่ายทอดมาจากบิดาตั้งแต่เด็ก ๆ ได้เห็นสิ่งที่บิดาได้เลี้ยงดูและปฏิบัติต่อไก่ชนในแต่ละกิจกรรมประจำวัน จึงก็ได้มีโอกาสได้สัมผัส เรียนรู้อย่างใกล้ชิด โดยบิดาก็ได้สอนและแนะนำให้ความรู้ในการเลี้ยงดูไก่ชนมาอย่างต่อเนื่องตลอด ณ เวลานั้นบิดาก็ได้ปล่อยให้เขาเป็นผู้ดูแลปฏิบัติเช่นเดียวกับที่บิดาปฏิบัติเมื่อตอนเขายังเด็ก ๆ และดำเนินถึงกิจกรรมประจำวันในการเลี้ยงดูไก่ ซึ่งภูมิปัญญาตรงนี้ได้ถูกส่งสมมาเป็นเวลาอย่างยาวนานถือว่าเป็นมรดกที่บิดาได้มอบให้ จากผลการศึกษาชิ้นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศเวสสี (2533) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของภูมิปัญญาว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นกรดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอด

กันมา แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ถูกสังสรรค์และถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาวัฒนธรรม รุ่งแก้วแดง (2543 : 205) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยว่าภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบสุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไปแต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด

จากความสำคัญที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญเป็นมรดกที่บรรพบุรุษในอดีตได้สังสรรค์สร้างสรรค์สืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องสืบสานเรื่องราวอันทรงคุณค่ามากมายส่งผลให้คนในชาติเกิดความรักความภาคภูมิใจและร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อ ๆ กันมา และต่อไปในอนาคตภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่า

ผู้วิจัยมองเห็นถึงความผูกพันทางด้านสายเลือดของความเป็นพ่อลูกกัน จากความใกล้ชิดสนิทสนมทำให้ลูกบวกับสิ่งแวดล้อมที่ประชากรตัวอย่างได้สัมผัสอย่างใกล้ชิด ในการเลี้ยงไก่ชนในชีวิตประจำวัน หากพ่อไม่ได้เลี้ยงไก่ชนแต่เลี้ยงสัตว์ชนิดอื่น ผู้วิจัยก็ยังเชื่อแน่ว่า ด้วยสภาพแวดล้อมกาลเวลาและสิ่งที่พ่อได้ปลูกฝังซึมซับนี้ ทำให้ลูกสามารถรับสืบทอดภูมิปัญญาเป็นมรดกที่พ่อได้ตกทอดมาให้ได้เช่นกัน

เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว เป็นวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านดงแสนสุข ซึ่งไม่แตกต่างไปจากอดีตเท่าใดนัก ถึงแม้ระยะเวลาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นผู้ก่อตั้งกรากถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลานานมาแล้วก็ตาม แต่วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน ดงแสนสุขในปัจจุบันก็ยังคงมีวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ จะเปลี่ยนก็แต่เพียงสภาพแวดล้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน ที่มีความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามาส่วนทางด้านจิตใจที่ได้รับการปลูกฝังจากบรรพบุรุษก็ยังคงรักษารูปแบบประเพณี วัฒนธรรม สืบต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้รวมไปถึงการขึ้นขอการเลี้ยงไก่ชนของคนในหมู่บ้านนี้ด้วย ทำให้หมู่บ้านดงแสนสุข หมู่ที่ 15 ตำบลไรร้อย อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี มีอัตลักษณ์ของเรื่องการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งได้สืบทอดภูมิปัญญากันมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบันนี้

3. การเลี้ยงไก่ชนเพื่อความสวยงาม ขึ้นขอส่วนตัว

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า บางรายในการเริ่มต้นเลี้ยงไก่ชนนี้ เกิดจากความสนใจในไก่ชน เนื่องจากความสวยงาม มองแล้วดูมีเสน่ห์ในตัวของมัน เลี้ยงไม่มาก บางคนเลี้ยงเพียงแค่ 3 ตัว เนื่องจากเลี้ยงไว้ดูเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ไว้ต่อสู้หรือชนกับไก่ตัวอื่น

ในการเลี้ยงไก่ชนก็เลี้ยงโดยวิถีธรรมชาติ หวานข้าวเปลือกให้กินในตอนเช้าและปล่อยให้ไก่มีชีวิตชีวิตของมันตามธรรมชาติ ซึ่งเลี้ยงไว้ที่นาบางครั้งก็นำมาไว้ที่สุ่มไก่บ้างในตอนกลางวันในเวลาที่ฝนตกซึ่งมันก็ให้จับอย่างง่ายตาย เพราะคุ้นกับเจ้าของที่ให้อาหารมันทุกวัน และเมื่อถึงเวลากลางคืนมันก็จะกลับมาที่เล้าด้วยตัวมันเองเนื่องจากเลี้ยงไว้ให้ความเพลิดเพลิน ไว้ดูเล่น ไม่เคยคิดที่จะนำไปชนเพราะรู้สึกสงสาร กลัวมันเจ็บปวด ในการเลี้ยงดูไก่ถึงแม้ว่าไม่ได้มีการฝึกฝนให้มีการต่อสู้ แต่ตามที่สังเกตเห็น ไก่จะมีสัญชาตญาณในการต่อสู้ ป้องกันตัวซึ่งเคยเห็นมันสู้กับไก่ชนตัวอื่นก็รีบไปนាំมันจับออกจากรัง

ส่วนในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนนี้ ไม่ได้รับการถ่ายทอดใด ๆ จากบรรพบุรุษ เพราะบรรพบุรุษก็ไม่ได้เลี้ยงไก่ชน และก็ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ใดในการเลี้ยงไก่ชน เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงแตกต่างกันแต่มีญาติพี่น้องในหมู่บ้านเดียวกันที่เลี้ยงไก่ชนที่ศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่อย่างเป็นจริงเป็นจัง เพื่อพัฒนาไก่ชนเพื่อการต่อสู้ โดยค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต หรือพูดคุยกับผู้รู้ด้านการเลี้ยงไก่ชนธนทร์ บุญตาแสง (2544) ผู้วิจัยเรื่อง “ไก่ชนกับวิถีชีวิตไทย ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่สองประการ คือ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาการเลี้ยงไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านนั้นได้ใช้ภูมิปัญญามากมายในทุกขั้นตอนของการเลี้ยงไก่ชนนับตั้งแต่การคัดเลือกพ่อ-แม่พันธุ์การเพาะพันธุ์การคัดเลือกไก่ที่จะนำมาเลี้ยงชนการบำรุงเลี้ยงหรือที่เรียกว่า “การปรนไก” เพื่อออกชนการเปรียบไก่อการเป็นมือน้ำและการรักษาอาการบาดเจ็บภายหลังการชนเมื่อไก่อป่วยเป็นโรคก็จะใช้วิธีการรักษาแบบชาวบ้านความรู้ความฉลาดเหล่านี้เกิดจากการปฏิบัติจริงผ่านกระบวนการพิสูจน์ซ้ำมาหลายชั่วอายุคนจนกลายมาเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า

การเลี้ยงไก่ชนนั้นสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านพื้นฐานของชาวบ้านได้หลายอย่าง ทั้งการนำไปบริโภคภายในครัวเรือนเพื่อเป็นสินค้าเพื่อสันทนาการ ทั้งในแง่การประกวดและการชนไก่ ตลอดจนการเลี้ยงไก่ชนเป็นธุรกิจ ไก่ชนจะช่วยให้เศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ลดรายจ่ายและเสริมรายได้เป็นการสร้างอาชีพในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันประเทศไทยได้ถูกร้อยรัดด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ การผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินเท่านั้นยังนับว่าไม่เพียงพอต่อนั้นหนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิตจึงเป็นทางเลือกหนึ่งซึ่งเป็นทางออกให้กับสังคมชนบทไก่ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้นั้นเป็นการเลี้ยงเพื่อยังชีพ ยังไม่ถึงกับได้ขายเป็นรายได้หลัก เมื่อนำภูมิปัญญามาปรับใช้อย่างจริงจังแล้วก็จะเห็นว่าไก่ชนนั้นตอบสนองได้ทั้งสองวิถีการผลิตที่กล่าวมาแล้วเป็นอย่างดี

ในสังคมปัจจุบันมีภาคเอกชนให้การสนับสนุนการเลี้ยงไก่ของชาวบ้าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการชนไก่และเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ไก่ไทย เปิดสนามประลองไก่เพื่อมูลค่าเพิ่มตามตำบลต่าง ๆ ขึ้นยกการเลี้ยงไก่ชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน ท่ามกลางกระแสความคิดที่หลากหลาย คนส่วนหนึ่งมองการชนไก่ที่เป็นวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญา เป็นสัตว์เศรษฐกิจ และคนอีกส่วนหนึ่งมองเป็นเพียงการพนัน และการทรมานสัตว์ จากการศึกษาทำให้ได้ข้อเท็จจริงจากกลุ่มประชากรทั้งที่เกี่ยวข้องกับการชนไก่โดยตรงและจากมุมมองของครอบครัวว่าการไก่ชนจะคงอยู่ในสังคมไทยได้นั้น จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการและทำให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะที่เป็นอยู่ กล่าวคือ ต้องรักษาจุดเด่นที่ยังประโยชน์ต่อคนในสังคมให้ได้มากที่สุดโดยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสังคมโดยรวมน้อยที่สุด

สิ่งที่ได้รับจากการเลี้ยงไก่นี้ นอกจากความเพลิดเพลินแล้ว มีความรู้สึกรักหวงแหนผูกพันไม่ต้องการที่จะเลี้ยงมากมายหลายตัว ได้ตามหาไก่ที่ตนรักซึ่งหายไปและมันก็ไม่กลับมา มีความรู้สึกเศร้าเสียใจ ที่ไม่ได้กลับคืนมาจึงคิดว่าถูกขโมยไปแล้ว ซึ่งโดยสัญชาตญาณแล้วมันจะต้องกลับมาตามเวลาปกติที่เดิม ในการเลี้ยงไก่แต่ละรุ่นจะเลี้ยงประมาณ 3-4 ปี สามารถใช้เป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ได้ มันจะผสมกันเองตามธรรมชาติระหว่างตัวผู้กับตัวเมีย และก็ยังไม่คิดตัดสินใจที่จะเลิกเลี้ยง ก็จะเลี้ยงไปเรื่อย ๆ อยู่ที่อนาคต จากผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ จิริณี สินธก (2543) กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ว่าเป็นความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคมเพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติและการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน

ผู้วิจัยมีมุมมองในกรณีนี้ว่า คนที่ไม่ได้ชื่นชอบการชนไก่ สามารถที่จะมีความตั้งใจที่จะเลี้ยงไก่เพื่อความเพลิดเพลิน ความรักธรรมชาติ ประกอบกับสภาพสิ่งแวดล้อม ทำให้เขาเกิดความรู้สึกสนใจที่จะเลี้ยงไก่นี้ขึ้นมาเพียงแต่วัตถุประสงค์การเลี้ยงแตกต่างกันไปเท่านั้นและวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของผ้าเลี้ยงไก่นรายนี้ มีความเป็นอยู่กับธรรมชาติทำให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการเลี้ยงไก่นได้อย่างลงตัว

4. การเลี้ยงไก่นกับความเชื่อ

เกี่ยวกับนำไก่ออกจากบ้าน ก่อนนำไก่ออกจากบ้านเพื่อจะนำไปชนที่สนามกีฬาชนไก่ทุกครั้ง ต้องบอกเจ้าที่เจ้าทางที่บ้านเจ้าของไก่เสียก่อน เพื่อจะเอาฤกษ์ เอาชัย เอาโชค เอาลาภ จะบนบานศาลกล่าวอะไร ก็แล้วแต่เจ้าของไก่จะบอก จะให้เจ้าที่ เจ้าบ้านอะไรนั้นก็เป็นเคล็ดลับ

อันหนึ่งที่คนโบราณนับถือกันมาตลอด จนถึงปัจจุบันนี้ พออ้อมไก่ออกจากสุมแล้วก็หยายสุมไว้ ห้ามไม่ให้ใครไปเล่นสุมที่หยายไว้เป็นอันขาด คนโบราณถือมาก หยายไว้เพื่อเอาเคล็ด จะได้หาคู่ได้ง่ายบ้าง จะได้ไม่ต้องเอากลับมาเลี้ยงต่ออีกบ้าง เพื่อจะได้ช่วยชนะกลับมาบ้าง การนำไก่ออกชนทุกครั้งโบราณว่าไว้ ถ้าหันหน้าออกจากบ้านแล้ว ให้เดินหน้าต่อไปท่ามกลางหลังเต็ดขาด ของใช้ต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ต้องตรวจตราให้เรียบร้อย ก่อนออกเดินทางทุกครั้ง นี่ก็เป็นการถือเคล็ดอย่างหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จารูวรรณ ธรรมวัตร (2538) ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่าหมายถึงทรัพยากรความรู้ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่งซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนหรือลักษณะสากลที่หลาย ๆ ท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่น เกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้านเช่นการประกอบประเพณีพิธีกรรมของชุมชนเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้กระทำสบายใจให้คุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกหรือประเพณีการรวมกำลังช่วยกันทำงานที่ใหญ่เกินกว่าจะกระทำได้สำเร็จคนเดียวเช่นการลงแขกสร้างบ้านสร้างถนนหรือขุดลอกแหล่งน้ำเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันภายในชุมชนทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยทั่วไปภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับมีลักษณะเด่นคือสร้างสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติที่พึ่งพาจากฐานความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากบรรพบุรุษหรือความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสติปัญญาเป็นความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของตนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้วิจัยมองประเด็นนี้ เป็นเรื่องของความเชื่อมาแต่ครั้งโบราณที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเช่นกัน ซึ่งเมื่อผู้เลี้ยงไก่ปฏิบัติตามความเชื่อนี้แล้วเกิดความสบายใจ ก็ไม่ใช่เรื่องแปลกที่เขาจะยึดถือคำสอนซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีไว้ให้ต่อลูกหลาน トラบใดที่ผู้เลี้ยงได้ปฏิบัติตามความเชื่อแล้วผู้เลี้ยงเกิดความสบายใจ เกิดความมั่นใจ ก็ยังคงเป็นภูมิปัญญาให้กับลูกหลานอีกแขนงหนึ่งต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความศรัทธาของชาวบ้านดงแสนสุขที่มีต่อ

ปราชญ์ชาวบ้าน โดยการศึกษารายละเอียดเชิงลึก เนื่องจากผลการศึกษาในครั้งนี้ค้นพบว่าผู้ใหญ่บ้านดงแสนสุข ยังมีอคติกับการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งมองว่าเป็นเรื่องของการพนัน ไม่ใช่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญา ไม่ส่งเสริมในเรื่องของการพนันชนไก่ เพราะเป็นอบายมุข ทั้งที่บรรพบุรุษก็ได้เคยมีการเลี้ยงไก่ชนมาก่อน อะไรที่ทำให้ผู้ใหญ่บ้านมีมุมมองว่าเป็นเรื่องของการพนัน มุมมองนี้มีมาก่อนที่จะมาเป็นผู้นำหรือไม่ หรือมีมาในอดีตเมื่อครั้งที่เห็นบรรพบุรุษเลี้ยงไก่ชน

2. ควรศึกษาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตจนถึงวัยเจริญพันธุ์ของไก่ชน เพื่อให้ได้ไก่ชนที่มีความสมบูรณ์ในตัว เหมาะสำหรับการเป็นพ่อพันธุ์ที่ดีต่อไป

3. ทักษะคิดของคนในครอบครัวผู้เลี้ยงไก่ชน มีความเห็นพ้องในการเลี้ยงไก่ชน หรือว่าส่งผลกระทบต่อครอบครัวในแง่มุมต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

จิรณี สินุทธก. (2543). *วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2535). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท.
ประเวศ วสี. (2530). การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. *วารสารชุมชนพัฒนา*. 1(5) : 75.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง.

ประโยชน์และความสำคัญของการเลี้ยงสัตว์. (2558). ค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.itrmu.net/web/tuktik/showwebcontent.php?cat_id=29&mid=86

Translated Thai References

Jirini Sinuthok. (2000). *Ways of Life and Local Wisdom of Longkong Farmer*. (Master' Thesis, Program in Social Development, National Institute of Development Administration).

JaruwanThummawut. (1992). *Esan Wisdom Analysis*. Mahasarakham: Siritham Offset Printing.

Prawet Wasri. (1987). Thai Wisdom Creation for Development. *Journal of Community Development*. 1(5), 75.

วิถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน บ้านดงแสนสุข
หมู่ที่ 15 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
อังศนา เสมอศรี, จิตรกร โพธิ์งาม

Seree Pongpit. (1993). *Local Wisdom and Countryside Development*. (2nd Edition).
Bangkok: Amarin Printing.

The Benefit and Importance of Animal. (2015). Retried May, 25 2015, From [http://www.itrmu.net/web/tuktik/showwebcontent.php?\(cat_id=29&mid=86](http://www.itrmu.net/web/tuktik/showwebcontent.php?(cat_id=29&mid=86)